

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Värdegrunden - Vad, hur och varför?
– en studie om värdegrundens komplexitet

Peter Fröberg och Caroline Lönn

C-uppsats inom lärarutbildningen 10p.
LAU350 Vårterminen 2007
Handledare: Lena Ewertsson
Rapportnummer: VT07-2480-02

GÖTEBORGS UNIVERSITET

ABSTRACT

Examensarbete i lärarutbildningen
Lärarhögskolan vid Göteborgs Universitet
C-nivå, VT -07

TITEL: Värdegrunden - *Vad, hur och varför?* - en studie om värdegrundens komplexitet.

PROBLEMBAKGRUND

1999 startades ett värdegrundsår av den dåvarande skolministern Ingegerd Wärnersson. Med insatser av Utbildningsdepartementet med flera har arbetet med värdegrundsfrågor effektiviserats. Dagens lärare uppfattar i många fall värdegrunden som något abstrakt beskrivet i läroplanen, vilket leder till att det i praktiken ofta blir svårt att förmedla.

SYFTE

Vårt syfte är att undersöka hur Värdegrunden uppfattas och tillämpas i forskning, styrdokument och samt bland verksamma lärare i den praktiska verksamheten.

AVGRÄNSNINGAR

När det gäller undersökningens avgränsning har vi en relativt liten urvalsgrupp om man ser på antalet verksamma pedagoger i vårt land. Samma sak gäller våra studier av litteratur och dokument där vi endast studerat en bråkdel av all forskning som finns på området. I detta ligger vår studies begränsning.

METOD

Vi har använt oss av en kvalitativ metod i vår undersökning, empirin kommer från intervjufrågor och litteratur/dokument.

ANALYS OCH SLUTSATS

I vår studie har vi kommit fram till att Värdegrunden som begrepp kan tolkas på flera sätt, detta leder till att det skapas olika förhållningssätt bland lärare i arbete med värdegrunden.

Förord	1
1 INLEDNING	2
1.1 Bakgrund	2
1.2 Syfte och frågeställningar	2
1.3 Disposition	3
1.4 Begreppsdefinition	3
2 METOD	4
2.1 Val av metod	4
2.2 Beskrivning av undersökningsgrupp och genomförande	5
2.3 Enkät	6
2.4 Reliabilitet och generaliserbarhet	7
2.5 Etiska aspekter	7
3 LITTERATURGENOMGÅNG	7
3.1 Värdegrunden får ett eget år	7
3.2 Vad säger styrdokumentet	9
3.3 Vad är värdegrunden?	10
3.4 Teoretiska perspektiv och begrepp	16
3.5 Kommunikation i skolan ur ett sociokulturellt perspektiv	17
3.6 Kommunikation – Grunden för mänskliga relationer	17
4 RESULTATREDOVISNING AV ENKÄTER	19
5 ANALYS OCH SLUTSATS	23
6 DISKUSSION28
7 KÄLLFÖRTECKNING	31

Förord

Sammanställningen av detta arbete är gjort av Peter Fröberg och Caroline Lönn, studenter på läroartbildningen vid Göteborgs universitet. Peter har under utbildningen läst inriktningen social och kognitiv utveckling hos barn, unga och vuxna på 40 poäng. Vi har under utbildningens gång valt samma specialiseringar, då vi har läst svenska och matematik på 20 poäng vardera. Under den verksamhetsförlagda utbildningen (Vfu) har Peter i huvudsak haft sina Vfu- perioder på Rannebergens centrumskola i Gunnared. Caroline har läst inriktningen Kultur och språk för de tidigare åldrarna på 40 poäng. Caroline har under sina Vfu- perioder varit placerad i Älvsborgs stadsdel. Större delen av utbildningens Vfu- perioder har genomförts på Nya Långedragsskolan.

Göteborg den 28 maj.

1 INLEDNING

För att ge en bakgrund till studien och en bild om vad den aktuella undersökningen ska handla om presenteras, en kort bakgrund om val av att fördjupa oss i frågor vi ställer oss om Värdegrunden. Vidare följer syfte och frågeställningar, slutligen disposition och en begreppsdefinition.

1.1 Bakgrund

Värdegrunden – finns den? (2001) Det är titeln på en bok, skriven av Kennert Orlenius som är fil.dr i pedagogik och som har varit lärare i grundskolan i drygt femton år. Vi kom i kontakt med Orlenius bok under vår första termin som nyantagna studenter på lärarutbildningen vid Göteborgs Universitet. Allt sedan dess har den så kallade värdegrunden behandlats på olika sätt under lärarutbildningens samtliga sju terminer, dels genom studier av styrdokument och annan litteratur, dels på seminarier.

Frågan som vi har ställt oss allt mer under utbildningen är om lärare i skolans verksamhet har samma syn på begreppet värdegrunden. Vad är värdegrunden? Har värdegrunden samma betydelse i lärarutbildningen, i läroplaner och hos lärare ute i den praktiska verksamheten? Detta är något som vi vill undersöka närmare.

Det är framförallt under våra praktikperioder som tankarna kring innebörden av begreppet värdegrunden har vuxit fram.

Författarna till detta arbete är överens om att det är ett av våra viktigaste uppdrag som lärare att lära elever att fungera socialt med andra människor. Minst lika viktigt som att lära sig att läsa och räkna.

1.2 Syfte och frågeställning

Vi har under våra praktikperioder vid lärarutbildningen stött på olika förhållningssätt som lärare har till arbetet med värdegrunden. Som lärarstudenter har vi tagit innebörden av begreppet ”värdegrund” som något självklart. Men vad är värdegrunden för något, är innebörden av begreppet så självklart egentligen? Finns det ett entydigt svar på den frågan eller beror det på vem man frågar? Målet för detta arbete är att försöka finna svar på dessa frågor.

Syftet med vårt arbete är vidare att undersöka och försöka komma fram till vad det innebär att arbeta med värdegrunden, dels ur en lärares perspektiv och även hur väl det överensstämmer med läroplanerna.

Vår studie bygger på tre grundläggande frågor:

- Vad är egentligen värdegrunden? Finns det olika föreställningar om denna?
- Vad innebär det enligt läroplanen att arbeta med värdegrunden och skiljer det sig mot vad lärare anser att det innebär? Hur ser förhållandet mellan dokument (läroplanen) och den praktiska verksamheten ser (skolan) ut?

- Vilka argument går att finna som stöd för att något som kan kallas för värdegrunden är ett viktigt mål att eftersträva för lärare i deras praktiska verksamhet?

1.3 Disposition

Vi inleder detta arbete med en *Inledning*. För att ge en bakgrund och en bild av omfattningen av den aktuella undersökningen presenterar vi kort om bakgrund, samt redogörs syfte och frågeställningar för undersökningen.

Vidare följs ett avsnitt om val av *Metod*. Vi presenterar här val av metod, samt en beskrivning av den undersökningsgrupp vi kommer att ha och hur vi kommer att genomföra vår undersökning. Vi kommer vidare att presentera de enkätfrågor som vi kommer att använda oss av samt undersökningens reliabilitet och generaliserbarhet. Slutligen visar vi undersökningens etiska aspekter.

Efter detta följer vår *Litteraturgenomgång*. I denna kommer vi att presentera den tidigare forskning som vi kommer att studera i arbetet. Vi kommer i litteraturgenomgången ha ett avsnitt där vi kort behandlar det så kallade värdegrundsår som startade i Sverige våren 1999, samt vad läroplanen föreskriver om hur man som pedagog skall arbeta med värdegrunden. Vi har delat upp resterande del av litteraturgenomgången i följande delar: *Vad är värdegrunden?*, *teoretiska perspektiv och begrepp*, *kommunikation i skolan ur ett sociokulturellt perspektiv*, *det sociokulturella perspektivet* och *slutligen kommunikation – grunden för mänskliga relationer*. Vi kommer i dessa delar presentera olika forskares syn på värdegrunden.

Nästa steg i texten är *Resultatredovisning av intervjuer* där resultatet av intervjuerna presenteras. Avslutningsvis redogör vi slutsatser i avsnittet *Analys och slutsats* därefter följer också en *diskussion*.

1.4 Begreppsdefinition

För att närma en definition av Värdegrunden, redovisas här begrepp som kan anses vara nära anknutna till Värdegrunden. Normer är enligt Orlenius ett samlingsbegrepp för utsagor om handlingar som är önskvärda eller handlingar som inte är önskvärda. Normer utgör grundprinciper som har grundats på värderingar man antar. Med detta utgör normer ”regler” för hur man bör handla eller inte bör handla. När man uttrycker att något är moraliskt eftersträvsamt dvs. gott eller ont ger man uttryck för sina värderingar. Värden är uttryck för något man vill uppnå eller något man eftersträvar (Orlenius, 2001).

2 METOD

I detta kapitel kommer vi att presentera metodval för studien, därefter urval och avgränsningar, beskrivning av undersökningsgrupp och genomförande, enkät, reliabilitet och generaliserbarhet och slutligen etiska aspekter. Metoden är ett viktigt verktyg för att kunna genomföra en vetenskaplig undersökning. I detta avsnitt tar vi stöd i metodlitteratur, en av dessa är Staffan Stukat (2005).

2.1 Val av metod

Vi valde att använda oss av intervjuer och litteratur/dokument studier som utgångspunkt för vår undersökning. Vi upptäckte efter en tid att genomförandet av intervjuer inte gick att fullfölja. Vi gjorde istället valet att använda oss av en enkät undersökning. Vi utformade enkäten på samma sätt som vi först gjorde med intervju frågorna. Vi menar att det är viktigt att få fram frågor passande till vårt syfte och frågeställningar. Enkäten vi utformat kan enligt Staffan Stukat kallas för det ostrukturerade frågeformuläret. Enkäten innehåller så kallade öppna frågor det vill säga;

frågor på vilka den tillfrågade själv skriftligen ska formulera sitt svar; alltså inte så olik en vanlig intervju. (Stukat. s 43)

Forskning kan delas in i två olika huvudkategorier, kvalitativ och kvantitativ metod. Vi ansåg att enkät och litteratur/dokument studier som metod passade vårt syfte med detta arbete bra. För det första ansåg vi litteratur/dokument- studier vara nödvändiga för att vi skulle kunna öka våra kunskaper kring ämnet. För det andra ville vi undersöka vad som tidigare gjorts på området. Vidare bedömde vi att en kvalitativ studie inriktad mot kombinationen enkät och litteratur/dokument- studier skulle vara en lämplig metod, för att försöka besvara våra frågeställningar inom ramen för den korta tidsperiod vi har haft till förfogande för att utföra detta arbete. En kvalitativ metod innebär att man genom olika typer av datainsamling får en djupare förståelse av det problem som skall studeras.

Det centrala momentet inom kvalitativ forsknings metod är att förstå problem komplexet samband med helheten, att studera ett problem på djupet. (Andersen 1998 s 31)

Anledningen till att vi ansåg att enkät passade vårt syfte bra är att man får en syn på den praktiska verkligheten ute i verksamheten. Eftersom vi även studerat dokument och litteratur ansåg vi att enkät tillför vårt arbete ett bredare perspektiv på olika frågor.

Urval och avgränsningar

När det gäller urval och avgränsningar valde vi att begränsa antalet intervjuer till tio stycken på grund av den begränsade tid vi har haft till hands och på grund av kvaliteten som vi tror att enkäterna leder till. Då vissa av informanterna inte var möjliga att nå på detta sätt bestämde vi oss för att genomföra intervjuerna via e-mail vilket blev våra enkäter. Med en intervju framför sig i pappersform så är vi medvetna om att informanterna omedvetet ”friserar” sina svar. En intervju ansikte mot ansikte skulle möjligtvis ge ett mer utvecklat svar till vår undersökning men vi ville ha en konsekvent metod för samtliga intervjuer därför att vi tror att det ger en mer rättvisande helhetsbild.

När det gäller litteratur/dokumentstudier finns det väldigt mycket forskning till hands kring ämnet som vi valt att arbeta med. Detta är forskning som vi velat fördjupa oss i och vi tror att det tillför vårt arbete en väsentlig del. Att studera dokument i form av styrdokument tycker vi är viktigt eftersom det är grunden till arbetet i skolan.

När det gäller val av enkätfrågor tittade vi på frågeställningarna i syftet för att sedan formulera enkätfrågor anpassade till frågeställningar i syftet. Frågorna är medvetet formulerade för att undvika ledande svar. Vi utformade även enkäterna så att de inte ska kunna besvaras med ja eller nej. Dessutom har vi valt att utforma enkäterna så de har en ostrukturerad karaktär för att få ut så mycket som möjligt av enkäterna.

En alternativ metod vi kunde ha använt oss av är en kvantitativ metod. ”Den kvantitativa metoden används främst inom naturvetenskaperna eller när man ämnar studera matematiska samband.” Vi bedömer att en kvantitativ metod hade krävt ett större urval av informanter och litteratur. Detta ansåg vi inte vara genomförbart med den knappa tid vi har till hands. Vi hade även kunnat använda oss av en metod bestående av observationer. Vi bedömer att en sådan skulle kräva en längre tids observationer för att kunna se några resultat. Dessutom bedömer vi att vår närvaro som observanter skulle påverka läraren och elevernas beteende, medvetet eller omedvetet. (Andersen 1998 s 31)

2.2 Beskrivning av undersökningsgrupp och genomförande

Vi har försökt undvika att skicka enkäter till allt för närstående personer. Vi bedömer att en enkät med en närstående person kan ge ett resultat som färgas av att vi som respondenter på förhand vet på ett ungefär vad informanten kan svara. För att få ett så representativt resultat som möjligt valde vi informanter verksamma i allt från förskola till gymnasium. Denna spridning tror vi kan visa på eventuella skillnader i förhållningssätt mellan lärare i de tidigare åldrarna respektive lärare i de senare åren. Detta spannar tror vi kan ge en mer representativ bild av lärarkåren. Det eventuella problemet vi kan se med denna spridning är att en verksam lärare i de tidigare åren respektive en lärare i de senare åren kan tolka enkäterna olika beroende på utbildningsbakgrund.

Undersökningen har genomförts i flera skolor. Två av informanterna är verksamma på samma skola. Att vi har en undersökningsgrupp fördelad på olika skolor, är för att vi anser att en enkätundersökning på en skola inte hade gett perspektiv på frågorna. När vi väljer att ha undersökningen på olika skolor anser vi att det kan ge oss ett mer utspritt perspektiv på hur lärare genom landet uppfattar och förhåller sig till värdegrunden. Det gemensamma för de utvalda skolorna är att det är uteslutande kommunala skolor. Det som skiljer skolorna åt är att de är placerade i olika städer i Sverige. Vissa av skolorna är från åk F-6 medan andra enbart är gymnasieskolor, respektive enbart högstadieskolor. Vi har valt informanter till undersökningen på ett sätt för att få en jämn fördelning mellan stadierna. Vi har i vår undersökningsgrupp lika många informanter från de tidigare åldrarna som från de senare åldrarna.

För att få en bred urvalsgrupp har vi strävat efter att göra en så jämn könsfördelning som möjligt hos informanterna. Detsamma när det gäller deras ålder och arbetsuppgifter. Vi har i enkätundersökning haft med lärare som är nya i läraryrket, samt lärare som har varit

yrkesverksamma i många år. När det gäller arbetsuppgifter har vi i undersökningen inkluderat allt från rektorer till olika sorts pedagoger i verksamheten.

Här följer en kort presentations mall över de åtta informanter som medverkade i enkäten.

Lärare	Kön	Ålder	Lärarexamen
A	M	29	2004
B	K	54	1982
C	M	40	1997
D	M	50	1995
E	K	54	1981
F	K	60	1978
G	K	28	2004
H	M	35	2000

Nedanstående faktatext bifogades med enkätfrågorna som informanterna tilldelades för att ge en introduktion till frågorna:

Skolor och förskolor har ett uppdrag att utveckla demokratisk kompetens hos barn och unga, vilket innefattar att verka i demokratiska former, utveckla demokratiska samhällsmedborgare och ge barn och unga kunskap om demokratins innehåll och form. Barnomsorg och skola har en unik demokratisk möjlighet eftersom de är sociala mötesplatser för flickor och pojkar, olika kulturer och olika sociala grupper.

2.3 Enkät

ENKÄTFRÅGOR

1. Vilka tankar väcks hos dig när du hör begreppet ”värdegrunden”? Vad innefattar begreppet för dig? (Har du stött på det över huvud taget?)
2. Var och när stötte du först på begreppet ”värdegrunden”?
3. Varför tycker du att det är viktigt att arbeta med det som du tycker innefattas i begreppet ”Värdegrunden”? Om inte, varför?
4. På vilket sätt tycker du att man bäst arbetar med sådana frågor?
5. Märker du någon skillnad på lärares och elevers förhållande till sådana frågor nu och ”förr”?
6. Vet du vad läroplanen säger om hur vi som lärare ska arbeta med dessa frågor, vet du konkret vilka skyldigheter vi som lärare har när det gäller dessa frågor?
7. Har din skola någon särskild gemensam policy eller liknande när det gäller värdegrunden?

8. Hur gör man bäst för att få en enad syn hos lärarkåren om vad värdegrunden ska vara för något? Är det överhuvudtaget viktigt att vi som lärare har en enad syn på vad detta är för något?

2.4 Reliabilitet och generaliserbarhet

När det gäller undersökningens reliabilitet är inte tillförlitligheten större än antalet informanter. Vi har en relativt liten urvalsgrupp om man ser på antalet verksamma pedagoger det finns i vårt land. När det gäller generaliserbarhet så kan vi inte med denna undersökning peka på att vårt resultat skulle vara representativt för alla lärare, rektorer och pedagoger i landet utan endast för våran urvalsgrupp. Samma sak gäller våra studier av litteratur och dokument där vi endast studerat en bråkdel av all forskning som finns på området. I detta ligger vår studies begränsning.

Vi tror inte att resultatet av enkäten kommer att ge ett allmängiltigt resultat för vad alla Sveriges lärare anser om problematiken som vi tar upp i enkätfrågorna, vi ser de enbart som ett verktyg för vår undersökning. Bristerna med denna metod tror vi kan ligga i den lilla undersökningsgrupp som vi har. Vi hade vid arbetets start avsikten att ha en större grupp att intervjua, tidsaspekten tillåter oss dock inte detta.

2.5 Etiska aspekter

Alla informanter har blivit informerade om vad syftet med enkäterna är. Vi har informerat informanterna om att deras deltagande i enkäten är helt och hållet anonymt.

3 LITTERATURGENOMGÅNG

I kapitlet presenterar vi den teoretiska referensramen som vi har använt oss av för att bilda kunskap om värdegrunden. Detta blir till stöd till bland annat i analys och slutsats delen och i diskussionen. Vi inleder med Värdegrunden får ett eget år, sedan vad säger styrdokumentet?, vad är värdegrunden?, teoretiska perspektiv och begrepp, kommunikation i skolan ur ett sociokulturellt perspektiv och slutligen kommunikation – Grunden för mänskliga relationer.

3.1 Värdegrunden får ett eget år

Under slutet av 1990-talet tog den dåvarande skolministern Ingegerd Wärnersson ett uppdaterande fokus på värdegrunden. Wärnersson grundade ett så kallat värdegrundsår som startades under våren 1999, med efterföljande insatser via Utbildningsdepartementet och Skolverket. Utgångspunkten för projektet var läroplanerna. Orlenius säger följande om detta:

Värdegrunden enligt läroplanerna utgör fundament för all verksamhet i förskola och skola. Därför är det logiskt – och också en trovärdighetsfråga – när man från regeringens sida poängterar vikten av värdegrunden och dess betydelse (Orlenius 2001 s. 13).

Värdegrundsprojektet, leddes vidare av Gunilla Zackari från (Utbildningsdepartementet). Värdegrundsprojektets uppgift var att stimulera och stödja värdegrundsområden. Värdegrunden skulle omsättas i praktik i hela skolans verksamhet. Med material, forskning och samtal med verksamheter med mera, har man från projektets sida försökt intensifiera samtal om värdegrunden inom förskola, skola och vuxenutbildning.

Det har varit viktigt att poängtera, att värdegrunden inte är valfri. Värdegrunden är ett överordnat mål som utgår från att det överordnade begreppet demokrati. Arbetet med värdegrunden i skola - och i samhället är långsiktigt, ständigt pågående och det omfattar hela skolans verksamhet (Skolverket 2000 s.75).

Under våren 1979 fick anställda inom grundskolan och gymnasieskolan en skrift med titeln, *Skolan skall fostra*. Denna skrift utsändes av en så kallad normgrupp som var förordnad av Utbildningsdepartementet. Normgruppen gav även ut en annan bok som hette *Normer och normlöshet. Essäer om skolmoral och samhällsmoral*, vilken ger ett perspektiv på projektets inriktning. Normgruppen och senare värdegrundsprojektet producerade arbetsmaterial till elever som skulle uppgå till stöd i arbetet med dessa frågor. Man kan, i likhet med Orlenius, fråga sig om det var någon skillnad mellan det projekt som fördes under slutet av 1970-talet och det som infördes i slutet av 1990-talet. Orlenius menar att den mest intressanta skillnaden är den ideologiska grunden för projekten:

Vad står begreppen normer, normlöshet, moral respektive värdegrund för? Och vilka samhällsförändringar har skett däremellan? (Orlenius 2001 s.13).

Vad var målen för Värdegrundsprojektet? I lanseringen av Värdegrundsprojektet fastslog Wärnersson följande:

Målen för värdegrunden i de olika styrdokumenterna är tydligt klart angivna, även om de är mycket komplexa och därmed svåra att omsätta i praktiken (Orlenius 2001 s. 17).

Skolministern och Utbildningsdepartementet utformade och gav ut material till verksamheter och verksamma lärare. Värdegrundsprojektet genomsyras i verksamheter och en uppfattning som finns bland många lärare är att ”allt är värdegrund”.

Vad värdegrundsprojektet skulle skapa, var enligt Orlenius, följande ’värden’:

- Goda relationer, och bra arbetsklimat i skolan
- Motarbete skällsord (ingen ska behöva höra kränkande skällsord)
- Att vuxna ska vara förebilder och våga ta ställning
- Gemensam ställning och stärka demokratin
- Alla ska ha rätt till att utveckla sin identitet
- Frågor kring mobbing, sex och samlevnad
- Ge tid för samtal och diskussion, sätta eleverna i fokus
- Arbeta med kulturell mångfald (Orlenius, 2001).

Orlenius menar att allt detta är lovvärt och att det bör finnas stöd för det dels hos anställda i verksamheten dels hos föräldrar. Vidare påpekar han åter vikten av ett djupare arbete med ideologiska frågor. Wärnersson ser exempelvis samtalet som ett viktigt redskap i projektet vilket Orlenius instämmer i:

Alla ska få tycka något, men är alla svar lika goda? Vad ska vi enas om? Och hur ska svaren och skilda åsikter förstås? (Orlenius 2001 s. 18).

Skolverkets rapport *Med demokrati som uppdrag, En temabild om värdegrunden* (2000) är baserad på främst Skolverkets tidigare rapporter om värdegrunden. I boken presenteras och

problematiserar barnomsorgens och skolans arbete med värdegrunden. Värdegrunden kommer till uttryck var vi än befinner oss, som till exempel:

i både den formella och informella läromiljön, dvs. såväl i som utanför undervisningssituationen, på rasterna, i möten i korridorer och i skolmatsalar. Det är ofta de informella miljöerna som t.ex. mobbing och andra typer av kränkande behandling sker (Skolverket 2000 s. 7).

Ovanstående antyder att värdegrunden inte enbart skall ses som en undervisningsfråga, pedagogen måste ta ansvar i hur relationer och olika möten fungerar i informella strukturer. Uteblir fokus på lärande som sker i dessa miljöer, missar verksamheten ett viktigt perspektiv och möjligheter att arbeta med det demokratiska uppdraget. Detta kan leda till att elever lär sig att skolan har olika sociala miljöer där man tillåts att uttrycka sig på olika sätt, det vill säga det som inte är tillåtet i klassrummet kan vara fullt möjligt på rasten eller fritiden. Vikten av att samtala nämner Orlenius (2001) som ett viktigt redskap, vilket också framhålls i skolverkets rapport (Skolverket, 2000).

En avgörande förutsättning för att arbeta med värdegrundsfrågor är att det finns goda sociala relationer och möjligheter för att skapa mötesplatser för reflekterande samtal (Skolverket 2000 s. 14).

Värdegrunden handlar om både rättigheter och skyldigheter, det vill säga rätten till att bli hörd men också om skyldigheten att lyssna till andra. I samtal och dialog i ett gott socialt klimat kan en öppen kommunikation föras där alla visar varandra respekt. Ömsesidiga samtal skapar en demokratisk process där barn och personal argumenterar och diskuterar, på så sätt söks vägar till gemensam förståelse. Samtal kan ge ett barn förståelse för deras egna och andras uppfattningar. Huvudsaken behöver inte vara att alla ska komma överens. Det som ska belysas är det som ligger till grund för de åsikter som förs fram, detta leder till att när man deltar i en diskussion så förstår man bättre vad de andra menar (Skolverket, 2000).

3.2 Vad säger styrdokumentet?

Om vi följer Lpo94 kan värdegrunden likställas med de värden som vårt samhällsliv vilar på, men vilka är dessa värden?

Läroplanerna i Sverige framställs av regeringen. Läroplaner tillsammans med skollagen styr den verksamhet som finns i skolan. Vad säger styrdokumentet om Värdegrunden?

De nu gällande läroplanerna för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet benämns Lpo 94, läroplanen för förskolan benämns Lpfö 98. Läroplanerna inleds med rubrikerna ”Skolans värdegrund och uppdrag” respektive ”Förskolans värdegrund och uppdrag”. Inledande i de båda läroplanerna står det att skola respektive förskola ”vilar på en demokratisk grund” (Lärares handbok, 2000).

I läroplanerna beskrivs de grundläggande värdena, de demokratiska begreppsresonemangen. Demokratibegreppet ska binda samman verksamheten och skapa en god inre miljö och förena alla dem som arbetar i förskolan och skolan. Läroplanernas grundläggande värden för demokrati kan sammanfattas följande, i enlighet med Orlenius:

- Aktning och respekt för varje människas egenvärde
- Människolivets okränkbarhet
- Individens frihet och integritet
- Jämställdhet mellan kvinnor och män
- Solidaritet med svaga och utsatta (Orlenius 2001 s. 27-28).

Vad ger styrdokumentet för förutsättningar? Hindras eller stimuleras skolornas möjligheter när det gäller att arbeta med värdegrundsfrågor? Värdegrunden i läroplanerna kan upplevas formulerad på en abstrakt och överordnad nivå. I verksamheten kan det ofta upplevas att styrdokumentet och vägledningen av värdegrundsfrågor brister. Utformningen av värdegrunden i läroplanerna anses ofta inte ge tillräckligt med stöd som lärare och personal är i behov av att få (Skolverket, 2000).

Många skolor anger att de upplever konflikter på systemnivå, dvs. att styrdokumentets förhållande till varandra är oklara eller rent av motsägelsefulla, t.ex. Hur läroplanerna ska förhålla sig till kursplaner och betygskriterier. Det kan också finnas motsättningar mellan olika personer som på en förskola eller skola därför att man har olika syn på uppdraget och på hur arbetet med värdegrunden ska förverkligas (Skolverket 2000 s.47).

Begreppet värdegrunden är formulerad på liknande sätt i de olika läroplanerna. I de olika läroplanerna framgår tydligt barns och ungas kommunikativa kompetens.

I Lpo 94 understryks att skolan är en social och kulturell mötesplats, Skolan skall vara öppen för skilda uppfattningar och uppmuntra att de förs fram. Den skall framhålla betydelsen av personliga ställningstagande och ge möjligheter till sådana (Skolverket 2000 s.18).

Vad har läraren för riktlinjer? Läraren ska klargöra och diskutera med eleverna om samhällets värdegrund och tala om konsekvenser för det personliga handlandet. Läraren har som riktlinje att redovisa och diskutera för olika värderingar, uppfattningar och problem.

Kursplanerna vidareutvecklar i olika omfattning värdegrunden i läroplanerna. Kopplingen mellan läroplan och kursplaner har gjorts tydlig för att konkretisera hur varje ämne kan bidra till kunskapsmålen och värdegrunden i läroplanen (Skolverket 2000 s.19).

I strävan efter att göra värdegrunden konkretare utifrån en gemensam tolkning av läroplanerna, finns det skolor som påbörjat arbete där de demokratiska värdena konkretiseras till utvärderingsbara mål. Många skolor har börjat med ett eget ämne om detta, ibland kallat livskunskap, andra skolor söker efter liknande metoder för att få in värdegrunden i verksamheten. Det finns utöver de nationella styrdokumentet olika internationella överenskommelser. Sverige är ansluten till bland annat FN:s konventioner om barns rättigheter, om de medborgliga och politiska rättigheterna samt de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna (Skolverket, 2000).

3.3 Vad är värdegrunden?

Vi har använt Kennert Orlenius bok *Värdegrunden – finns den* (2001) som utgångspunkt för denna studie. Orlenius inleder sin diskussion om värdegrunden, genom att mena att vi ofta värderar om något är fult eller vackert, gott eller ont. Enligt Orlenius kommer ordet värden från isländskans ”värði” och är besläktat med ordet ”värda”. Värden betecknar något som är eftersträvsamt. Våra värden tillskriver vi oss utifrån olika värderingar, då vi prioriterar det vi

anser som mest önskvärt. Vidare menar Orlenius att när det handlar om värdegrunden eller skolans värdegrund bör följande nämnas:

- Det finns vissa så kallade oförytterliga värden som inte är förhandlingsbara. De utgör ett axiom i mänsklig samlevnad (skolans samlevnad), som till exempel alla människors lika värden.
- Dessa värden utgör ett slags minsta gemensamma nämnare som alla bör eller ska vara överens om. För vissa personer kan de vara förankrade i uppfattningen att Gud utgör den yttersta garantin för allt gott, för andra i uppfattningen att det goda finns inlagt i människan och världen av naturen. Det kan också vara knutna till tron på det mänskliga medvetandet och människans förmåga att göra rationella val genom sitt förnuft (Orlenius 2001 s. 16).

Seija Wellros (1998) skriver i likhet med Orlenius att värderingar innefattar svar på om något är bra eller dåligt, rätt eller fel och så vidare. Wellros belyser språkets betydelse när det handlar om värderingar. I samhället bildas skällsord som ger vissa människor en negativ stämpel. Utgångspunkten för projektet var läroplanerna. Orlenius säger följande om detta:

Vad säger Orlenius i sin diskussion om den så kallade värdegrunden? Han börjar med att beskriva vad som är själva grunden för värdegrunden. Orlenius menar att denna fråga har varit diskuterad under lång tid av filosofer, teologer och sociologer. Han redovisar vissa grundantaganden för hur man ser på värdegrundens grund. De huvudsakliga grundaspekter som Orlenius nämner är:

- förnuftet
- förmågan till känslomässig inlevelseförmåga
- synen att vår etik vilar på en religiös grund

När det gäller den första aspekten, vårt förnuft, så är det förnuftet som säger oss vilka handlingar som är goda och vilka som inte är det. Därmed kan man säga att omoraliskt beteende kan bero på brist på förnuft. Denna teori har varit aktuell sedan 400 talet f.kr och anhängare av denna syn anser att detta är själva etikens grund. (Orlenius, 2001)

Den andra aspekten, förmågan till känslomässig inlevelseförmåga som grunden för värdegrunden inbegriper saker som att ta hand om gamla och sjuka och att ha förmågan att sätta sig in i andra människors förutsättningar och omständigheter. Denna syn bygger mer på känsla och inlevelse än förnuft. Sammantaget kan man kalla det för att människan har ett samvete, vilket bygger på både förnuft och känsla. Som exempel pekar Orlenius på en undersökning som skolverket gjorde 1999 där elever fick svara skriftligt på frågor av etisk karaktär. Resultatet visade brister i ett demokratiskt förhållningssätt. Detta menar han kan peka på att värdegrunden ändå finns hos eleverna men inte som rationella argument utan istället som känslor (Orlenius, 2001).

En tredje aspekt som Orlenius tar upp är synen att vår etik vilar på en religiös grund. Denna grund innefattas av aspekter som människors lika värde, människolivets okränkbarhet, rättvisa och respekt. De som har denna syn på vad som är grunden till värdegrunden menar att etiken är något som är grundat utanför människan själv, det vill säga gud. På frågan om en kristen etik så hänvisar Orlenius till Plitz (1999). Plitz menar enligt Orlenius att människan har en inbyggd morallag som inte är styrd av någon religion. Därmed skulle kristen etik inte skilja

sig från någon annan etik. Han menar att det inte krävs någon religion för att få oss att förstå hur vi ska agera för att agera moraliskt. (Orlenius, 2001)

Orlenius refererar till Anders Nygren som på motsatt sätt menar att en handling endast är god om: ”den är ett uttryck för en sådan spontan, självutgivande kärlek som har Guds egen kärlek till mönster och drivkraft” (Orlenius 2001 s.43).

Orlenius beskriver innebörden av skolans värdegrund som begrepp. Han har Lpo94 som grund för sin beskrivning. Orlenius börjar med att påpeka att skolans läroplaner inte är sammanställda av skolforskare utan av politiker. Läroplanen är ett uttryck för ideströmmingar och förändringar av samhället. Staten är den instans som sätter upp mål för skolan. Hur verksamheten sen utformas är upp till kommunerna och skolorna. Orlenius ställer sig här frågande till hur lärare ute på skolorna ska kunna tolka och förstå styrdokumentet. Han menar att det är viktigt att man som lärare förhåller sig analytiskt till dokumentet. Som lärare måste man utveckla ett språk och begrepp för att kunna diskutera styrdokumentens innebörd, i det här fallet värdegrunden.

Orlenius menar att det som betonas i läroplanerna är något som kan kallas för allmänliberala värden. Allmänliberala värden som han ser det är frihet, rätt och omsorg om andra. Orlenius tycker vidare att det är lika intressant att se på vad som inte är upptaget i styrdokumentet. Han poängterar att det till exempel inte sägs någonting om att skolan ska verka för utjämning och jämställdhet mellan olika socialgrupper. Orlenius menar att orsaken till detta är att det inte skulle vara politiskt gångbart. (Orlenius, 2001)

Frågan som ställdes när Lpo94 skapades var, enligt Orlenius om de etiska värdena skulle utgöra ett eget ämne eller om det skulle vara integrerat i alla ämnen. Man kom fram till frasen:

Etik skall genomsyra undervisningen i skolans olika ämnen (Lpo94 s.8).

Orlenius ser ett problem med denna vision. De etik och värdegrundsfrågor som skall genomsyra skolans olika ämnen finns inte med i de olika kursplanerna. Han menar (2001) dessutom att värdegrundsfrågor har varit tydligt frånvarande i utformningen av landets läroplaner.

Nästa värdegrundsaspekt gäller det som man kallar för elevinflytande. Elevinflytandet ses som ett steg i en demokratisk fostran. Meningen är att eleven skall ha inflytande över utformningen av arbetsformer, arbetssätt och innehåll. Detta inflytande skall öka med stigande ålder. Problemet Orlenius ser är att elevinflytandet i verkligheten faktiskt minskar med stigande ålder. Som exempel nämner han komvux och högskolan där elevinflytandet är väldigt lågt (Orlenius, 2001).

Ann Ahlberg (2001) tar upp det hon kallar för demokrati och likvärdighetsaspekter. Hon poängterar att undervisning är en del av våra mänskliga rättigheter och därför blir det som vi kallar för social rättvisa, sociala relationer, valmöjlighet och likvärdighet ett centralt

inslag. Att detta blir ett naturligt inslag menar hon beror på att det ingår i skolans samhälliga uppdrag.

Ahlberg säger att det som står i detta utdrag ur Lpo94 skall visa på alla människors lika värde, och främja alla människors delaktighet i samhället. När det gäller skolans värdegrund och vad den är för något så anser hon att det är en fråga om demokrati och pedagogik. Detta ger lärare det viktiga ansvaret att verka för elevernas delaktighet i skolans arbete. När det gäller den pedagogiska aspekten av värdegrunden så anser hon att det är viktigt som lärare att integrerar olika ämnen i arbetet med värdegrunden. Hon ger matematikundervisningen som ett exempel till hur detta arbete kan se ut (Ahlberg, 2001).

Hon nämner exempelvis att man i matematikundervisningen kan låta elever arbeta med problemlösning i grupp. Genom detta får elever samtala och lyssna till varandra. De får lära sig att respektera varandras olikheter och sätt att tänka. Detta är ett sätt att bidra till elevernas demokratifostran genom ett pedagogiskt upplägg. Att ha kunskaper och kompetens i matematik inbegriper på detta sätt demokrati och likvärdighetsaspekter (Ahlberg, 2001).

Ahlberg menar att det finns problem med tolkningen av skolans uppdrag att främja likvärdighet. Problemet ligger i att begreppet ”främja likvärdighet” är ett politiskt begrepp och därmed finns det olika tolkningar av begreppet. Eftersom vi har en decentraliserad skola så ser verksamhetens arbete med sådana frågor olika ut i kommunerna. Ahlberg ifrågasätter huruvida det är rätt att utbildningsväsendet visar upp en sådan variation i likvärdighetsfrågan. Hon menar att det är många som ifrågasätter hur likvärdig den svenska skolan egentligen är när olika kommuner gör olika prioriteringar och satsningar, och denna skillnad menar hon bara ökar och ökar (Ahlberg, 2001).

Inga Andersson (1992) tar i sin bok upp visionen om en skola för alla. Hon refererar i början på detta kapitel till Lpo94:

Skolan har en viktig uppgift när det gäller att förmedla och hos eleverna förankra de värden som vårt samhällsliv vilar på (Lpo94).

Detta referat är början på samma referat som Ahlberg har med i sin bok för att betona skolans uppdrag att förmedla demokratiska värderingar till elever. Andersson skriver att bakom idén om en skola för alla så ligger våra grundläggande demokratiska värderingar om alla människors lika värde. Hon skriver att detta ska medverka till att alla elever ska få möjlighet att umgås med varandra och lära sig känna respekt och förståelse för varandra. Även de barn som på något sätt är annorlunda (Andersson, 1992).

Andersson skriver att det i dag finns ett stort glapp mellan skolans riktlinjer och mål som finns angivna i vår läroplan och verkligheten ute på skolorna. Hon tar upp det som sägs i Lpo94 där det står:

en av skolans uppgifter är att skapa en god miljö för lärande där eleverna kan känna sig trygga och få uppleva respekt och självkänsla (Lpo94).

Om man då ser på vad som kännetecknar en sådan miljö så nämner hon samma begrepp som från tidigare citat från Orlenius på sidan 8.

Ser man på vad dessa begrepp står för i Läroplanen så är de jämförbara med det som Lpo94 benämner som värdegrunden. I verksamheten menar hon att de elever som har lätt för samarbete och inte har problem med att uttrycka sig har betydligt större chans att få ta del av innebörden utav ovanstående begrepp än de elever som är tillbakadragna och har andra svårigheter (Andersson, 1992).

I skolans värld och i klassrummet återspeglas de värderingar som finns i vårt samhälle. De mänskliga handlingar som är en del av vårt samhälle synliggörs i skolan. Som Andersson skriver så har alla barn som kommer till skolan helt olika förutsättningar. Alla barn har olika bakgrund och kommer från olika hemmiljöer. De barn som kommer från hem som sympatiserar med skolans värdegemenskap, normer och värderingar har en betydligt större chans att trivas i skolan än de barn som inte kommer från sådana hem (Andersson, 1992). Ingrid Pramling Samuelsson & Sonja Sheridan (1999) belyser förskolans grundläggande värden. I förskolan börjar barn att fostras till demokratiska medborgare. De menar att de demokratiska värdena och förmågan att med tiden agera demokratiskt grundläggs i såväl vuxnas förhållningssätt till barn som i barns förhållningssätt till varandra.

För att belysa vår frågeställning om vilka argument som går att finna som stöd för att något som kan kallas för värdegrunden är ett viktigt mål att eftersträva för lärare i den praktiska verksamheten så har vi tittat på en nationell utvärdering gjord av Skolverket.

I *Skolverkets nationella utvärdering av grundskolan 2003, en sammanfattande huvudrapport* (2003) så utvärderas värdegrundens genomslag enligt elever, lärare och rektorer. I denna rapport har man utvärderat hur elever och lärare fått utvärdera hur de tycker att värdegrunden fungerar i praktiken. Undersökningen har gått till på det sättet att eleverna har fått bedöma vilken vikt som lärarna lägger vid det som läroplanen säger ska ingå i värdegrunden. Lärarna har fått bedöma hur mycket de själva anser att de arbetar med värdegrunden. Frågor som ingår i undersökningen är bland annat följande:

- Vikten av att respektera allas lika människovärde
- Vikten av att vi samarbetar och hjälper varandra
- Vikten av att reagera mot mobbing och annat som gör att någon lider
- Att vi lär oss ta ställning om vad som är rätt och orätt
- Vikten av att flickor och pojkar är jämställda
- Att vi som elever trivs med oss själva och har ett bra självförtroende

Ett resultat som man kommit fram till i denna undersökning är att en stor del av lärarna lägger större vikt vid värdegrundsmålen än vid kunskapsmålen och detta i en större utsträckning än vad eleverna tycks uppfatta. Det område som lärarna haft fokus på är att reagera mot mobbing och respekten för allas lika människovärde och att eleverna trivs bra med sig själva och att de får ett gott självförtroende (Skolverket, 2003).

Ett resultat av undersökningen är att fyra av fem elever anser det stämmer att de lärt sig att diskutera, lyssna på varandra och säga vad de tycker. Undersökningen har också vänt sig till att undersöka hur värdegrunden är förankrad hos eleverna. Man har lyft fram följande citat ur läroplanen för just denna undersökning:

Skolan skall aktivt och medvetet påverka och stimulera eleverna att omfatta vårt samhälles gemensamma värderingar och låta dem komma till uttryck i praktisk vardaglig handling. skolan skall sträva efter att varje elev respekterar andra människors egenvärde och kan leva sig in i och förstå andra människors situation och utvecklar en vilja att handla också med deras bästa för ögonen (Skolverket, 2003 s.19).

Ett resultat som man kommit fram till i denna undersökning när det gäller elevernas syn på sådant som ingår i värdegrunden är att en majoritet av eleverna i sina svar lever upp till målen för jämställdhet i läroplanen (80 %). Däremot kan man se att elevernas svar i övrigt går stick i stäv med skolans värdegrundsmål. Vidare kan man se att det är en genomgående tendens hos eleverna där de själva tycker att de har ett förhållningssätt som överensstämmer med den demokratiska värdegrunden.

Det man kan se i undersökningen är att det i jämförelse med en liknande undersökning som gjordes 1992 det har skett en förskjutning mot att eleverna gör mer och mer ställningstaganden som är till förmån för den egna individens eller den nära gruppens personliga vinning (Skolverket, 2003).

Skolverket skriver följande för att sammanfatta några av utvärderingens resultat:

Utvärderingen visar på ett behov att ytterligare uppmärksamma skolans hantering av läroplanens hantering av läroplanens riktlinje att "...utveckla elevernas känsla för samhörighet, solidaritet och ansvar för människor också utanför den närmaste gruppen..." Bilden av att en stor del av elevernas svar inte överensstämmer med de demokratiska grundvärdena fokuserar frågan om hur värdegrunden i ämnesinnehållet uppmärksammas, och hur det etiska perspektivet vävs in som en naturlig del i ämnesundervisningen för att fördjupa förståelsen för och tillämpningen av det som lärts in (Skolverket 2003 s.43).

3.4 Teoretiska perspektiv och begrepp

Av ovanstående genomgång framgår att värdegrunden ur ett rent teoretiskt perspektiv betraktas som en samling "regler" som skall styra mänsklig samverkan, det vill säga hur vi uppträder i sociala situationer och hur vi behandlar varandra. Regler i form av normer och traditioner har en övergripande funktion att guida och styra mänsklig samverkan (North, 1993). För att skapa enhet, en gemensam identitet så krävs regler – utan regler inget minne, ingen stabilitet, ingen regelbundenhet, ingen gemensamhet, ingen antydning om riktning.

Värdegrunden i sig är ett väldigt abstrakt begrepp. Hur kan man omsätta detta till praktisk handling och hur kan man förmedla sådana regler till sina elever? Forskarnas syn på värdegrunden förutsätter att man pratar med varandra. Därför har vi för detta arbete valt det sociokulturella perspektivet som utgångspunkt.

3.5 Kommunikation i skolan ur ett sociokulturellt perspektiv

För att utveckla vad vi menar med ett sociokulturellt perspektiv tar vi Olga Dysthe (2001) till hjälp. Dysthe hänvisar inledningsvis till Vygotski som betonar att individens lärande sker i en social miljö. Kommunikation är en förutsättning för människans lärande och utveckling. Kommunikation och språk är inte bara ett medel för lärande utan ett grundvillkor för att allt lärande skall kunna ske. Vygotski skiljer på vad individen klarar på egen hand, och vad individen klarar med stöd från en annan och menar att utvecklingen sker häremellan (Dysthe, 2001).

Monologen är ett auktorativt sätt att kommunicera där man har ett kommunikationssätt som gör att inte samtalet skapar tvivel eller frågor hos lyssnaren och där lyssnaren inte kommer med invändningar. Med auktorativt menar man att kommunikationen utesluter dialog. Forskaren Bachtin är, enligt Dysthe, kritisk till denna monologisering som sker när en dialog blir entydig och meningsutbyten blir slutna. Den auktoritiva dialogen är statisk, för att nå en utveckling måste det finnas utrymme för dialog (Dysthe, 2001).

En av de forskare som anammat många av Bachtins teorier är Martin Nystrand. Några av hans nyckelord för att nå en bättre läroprocess är förhållningssätt och kommunikation som bygger på dialog, interaktion, ömsesidighet, förhandling och rum för många röster. Nystrand har använt den dialogiska modellen för att skapa en alternativ pedagogisk modell. För att göra en jämförelse mellan monologisk organiserad undervisning och dialogiskt ordnad undervisning finns det vissa karaktäristiska drag (Dysthe, 2001).

När det gäller kommunikationsformen hos den monologiska undervisning är det lärarstyrda samtal som dominerar medan den dialogiska inriktningen eftersträvar en diskussion mellan lärare och elev. Den monologiska inriktningen eftersträvar överföring av kunskap medan den dialogiska eftersträvar omvandling av förståelse. Den monologiska inriktningens syn på kunskap är att den är något givet. Den dialogiska inriktningen ser kunskap som något som skapas genom interaktion och utbyte mellan olika röster i klassrummet (Dysthe, 2001).

Orlenius (2001) säger i sin bok att barn och ungdomar lär sig normer och regler när de deltar i praktiska situationer som har en social karaktär. Han pekar på samma sätt som Dysthe på att ett sociokulturellt perspektiv betonar kommunikationen som en grundläggande faktor för att kunskap ska komma till stånd. Det är här den vuxnes uppgift att inspirera och vägleda sina elever i dennes utveckling (Orlenius, 2001).

Lärande hos eleverna kommer först till stånd i praktiska situationer med en social karaktär där den som ska lära sig känner att det han eller hon gör skapar mening för individens egen del. Därför är skolans miljö mycket avgörande för om eleven ska lära sig någonting. Elever i skolan lär sig alltid någonting i skolan även om det sådana saker som kan vara dolt för läraren (Orlenius, 2001).

Orlenius hänvisar till Roger Säljö (2000) som säger att elever i förskolan och skolan socialiseras in i en värld där handlingar, föreställningar och samspel är en del av vår kultur vilken existerar tack vare att vi har en kommunikativ förmåga. Den sociokulturella synen på

hur elever lär sig handlar till stor del om hur eleverna deltar i kulturella aktiviteter och hur de använder sig av de redskap som kulturen ger.

Säljö (2000) tar upp sin syn på det sociokulturella perspektivet. En av Säljö's utgångspunkter för ett sociokulturellt perspektiv på lärande och mänskligt tänkande beskriver han följande:

Man intresserar sig för hur individer och grupper tillägnar sig och utnyttjar fysiska och kognitiva resurser. Och just samspelet mellan kollektiv och individ är i fokus i ett sådant perspektiv (Säljö 2000 s. 18).

Mänskligt lärande kan beskrivas på många olika sätt. Vi intresserar oss för olika saker. Som psykolog, pedagog eller forskare ser man på lärande på olika sätt. Med dessa antagande om hur vi ser på lärande menar Säljö att nedanstående citat är en utgångspunkt för det sociokulturella perspektivet;

Människan är en biologisk varelse med en uppsättning fysiska och mentala resurser som är mer eller mindre givna av naturen och bestämda av den art vi tillhör (Säljö 2000 s. 18).

I sitt resonemang om sociokulturellt perspektiv bör man uppmärksamma tre olika samverkande aspekter;

1. Utveckling och användning av intellektuella (eller psykologiska/språkliga) redskap
2. utveckling och användning av fysiska redskap
3. kommunikation och de olika sätt på vilket människor utvecklats former för samarbete i olika kollektiva verksamheter (Säljö 2000 s, 23).

Avslutningsvis menar Säljö, att även vi människor som till synes inte tycks engagera eller intressera sig för att lära oss något och tar avstånd från läroprocesser, kan i egentligen vara i en utveckling av helt annan form (Säljö, 2000).

Orlenius frågar sig hur lärandet går till, vilka omständigheter och förhållanden som påverkar elevernas människors lärande. Hur förstår vi på vilket sätt elever tillägnar sig kunskap om värdegrundsfrågor och hur förhåller sig läraren till detta?(Orlenius, 2001)

Ann Ahlberg (2001) säger att man ofta beskriver skolan som en kulturell eller social praktik där speciella normer och meningssystem härskar. De val och de beteenden som elever och vuxna uppvisar påverkas ofta dels av enskilda individer och dels av gemensamma sociala normer och värderingar som finns på skolan i fråga. Man pratar om skol-koder. Det som utvecklar dessa koder är utifrån ett sociokulturellt perspektiv det samspel som sker mellan människorna på skolan. Hon menar att den begreppsutveckling och det tänkande som uppstår sker genom detta samspel. Barn möter i skolan en kommunikativ vardag som ställer speciella och delvis nya krav på hur man ska förhålla sig till världen och använda språket (Ahlberg, 2001).

3.6 Kommunikation – Grunden för mänskliga relationer

Av tidigare framtagna forskning om värdegrunden synliggörs en genomgående tendens där man värderar samtalet högt och som en viktig byggsten för att skapa det som man kallar för värdegrunden. Det sociokulturella perspektivet har samtalet som en viktig beståndsdel. De regler som sätts upp för att förmedla och upprätthålla vår så kallade värdegrund måste därmed

ske genom kommunikation. Med regler kan man syfta på hur vi ska uppträda i samhället för att vi ska kunna interagera med andra i samhället, kommunikationen är en viktig del av vår värdegrund.

I skolverkets bok *med demokrati som uppdrag – en temabild om värdegrunden* (2000) säger man att en avgörande faktor för att det ska vara möjligt att arbeta med värdegrundsfrågor är att det finns goda sociala relationer där man kan skapa sociala mötesplatser. Här är dialogen en grundförutsättning. I dessa samtal bör alla uppfattningar göras kända och deltagarna måste ta hänsyn till andras åsikter. Dialogen är beroende av att mötena känns meningsfulla för dem som deltar i dialogen. Ett ömsesidigt samtal är en demokratisk process (Skolverket, 2000).

Som här tydligt framgår så är kommunikationen och därmed språket och dialogen något viktigt för att se lärande ur ett sociokulturellt perspektiv och för att skapa en miljö där det är

möjligt att arbeta med värdegrundsfrågor. Men vad menas då med kommunikation? Björn Nilsson och Anna Karin Waldemarsson tar i sin bok (1994) upp hur de ser på kommunikation. Enligt Nilsson och Waldemarsson så är kommunikationen grunden för mänskliga relationer och hela vår tillvaro är baserad på relationen till andra människor. Det är också en av de aktiviteter som vi har störst erfarenhet av. En ganska liten del av vår vardagliga kommunikation består av att förmedla fakta. Merparterna av vår kommunikation syftar till att hitta och stärka vår identitet, visa hur vi vill bli uppfattade och vilken slags relation vi vill ha till andra människor. Kommunikation sker på många olika sätt. Genom språk och tal, mimik, ögonkontakt, gester, kroppsrörelser och avstånd. Allt detta tolkas ihop och blir tillsammans det budskap som mottagaren uppfattar (Nilsson & Waldemarsson, 1994).

Vår förmåga till samspel använder vi oss av för att närma oss andra människor, men också för att skapa avstånd. Samspelet är det som skapar relationer och håller de vid liv. När samspelet inte fungerar blir därför relationen lidande, och även självkänslan. Det finns många modeller som beskriver kommunikationsprocesser men eftersom varje samspelssituation är mycket komplex finns det ingen modell som tar upp alla faktorer och processer i situationen (Nilsson & Waldemarsson, 1994).

Det finns många aspekter som kan påverka kommunikationen negativt. Det kan vara brist på bekräftelse, både verbalt och icke verbalt, eftersom kommunikationen då blir en monolog. Otydliga budskap gör att relationen blir osäker och självkänslan hotas. Indirekta budskap, det vill säga prata till eller om någon annan än den vi pratar med stör kommunikationen då vi förnekar den personen vi pratar om. Störningar i kommunikationen kan även bero på missförstånd, feltolkningar och olika intressen. Dessa störningar kan både förbättra och försämrans genom kommunikationen. Exempel på typiska orsaker till brister i kommunikationen är ironi och sarkasm. Vidare så är saker som att till exempel peka på fel och svagheter typiska grogrunder för att förstöra en kommunikation mellan exempelvis lärare och elev (Nilsson & Waldemarsson, 1994).

Inga Andersson (1999) skriver också om kommunikation. Hon menar att när man kommunicerar så använder man sig i hög grad av tre olika sinnen: synen, hörseln och kroppen. Man kommunicerar alltid, människor kan som hon skriver inte "icke-kommunicera". Man kommunicerar med andra ord även när man inte tänker på att man gör det. Andersson

beskriver en teknik för att se på hur andra människor uppfattar andra människors verklighet. Hon kallar detta för ”processfrågor”. Hon presenterar i boken åtta sådana frågor (Andersson, 1999).

- *Skillnader mellan olika människor* Vem upptäckte det eventuella problemet? Vem gjorde vad och när? Man tittar här på skillnader i olika personligheter. Det handlar om värderingar, roller och ansvar.
- *Skillnader mellan relationer* Hur ser var och ens uppfattning om relationerna i gruppen ut? Nu och tidigare? Vem står nära vem?
- *Skillnader mellan värderingar och upplevelser* Vad tänker de olika personerna nu och då? Vad har man för egna hypoteser?
- *Skillnader mellan händelser och handlingar* Man tittar på var och ens bild av vad som skett i en specifik händelse.
- *Tidsskillnader* Man tittar på hur det var förr, före och efter de eventuella problemen. Vilka likheter finns mellan händelser, beteenden och personer.
- *Man undersöker effekter* Vad händer när.....?
- *Man ställer hypotetiska frågor* Om han skulle bete sig på ett annat sätt, vad skulle hända då? Om du hade gjort så här, vad hade då hänt?
- *Man använder sig av framtidsfrågor* Hur blir det sen? System som har fastnat tänker inte på framtiden! (Andersson, 1999)

4 RESULTATREDOVISNING AV ENKÄTER

Här sammanställer vi enkäternas resultat. Detta har vi gjort genom att nedan sammanställa olika intressanta citat som har framkommit vid varje fråga. I citaten redogörs bakgrund på lärartitel, kön och lärarexamen. Vi sammanställer och redovisar vad vi själva tycker oss kunna se utifrån enkäternas resultat.

Den första frågan (1) vi ställde till samtliga av våra informanter var: *vilka tankar väcks hos dig när du hör begreppet ”värdegrunden”? Vad innefattar begreppet för dig? (Har du stött på det över huvud taget?)*

Jag kommer direkt att tänka på Kristdemokraterna och andra kristna högergrupper i Sverige. Och deras försök att framhålla den kristna värdegrunden i alla sammanhang. I kursplaner, i den nya EU-konstitutionen med mera. För mig innefattar begreppet värdegrund ett ideal för hur vi ska bete oss mot varandra och hur vi ska agera i olika situationer. (Gymnasielärare, Man, Lärarexamen 2004)

Jag tänker på gemensamma värderingar i ett samhälle. I vårt samhälle bygger värderingarna på bibeln och den kristna värdegrunden. (Gymnasielärare, Man, Lärarexamen 1997)

Värdegrunden är det viktigaste som finns och det svåraste som finns att förklara och definiera. Det är den mall som vi använde i vårt umgänge med andra människor och den utvecklas och förändras i samspel. Det kan lätt bli till klyschor och tomma ord när man försöker hitta orden för att förklara (Grundskolelärare, Kvinna, Lärarexamen 2004)

Här ser vi att lärare från tidigare respektive senare åldrar, tolkar frågan på lite olika sätt. Detta påpekade vi i metodavsnittet som ett eventuellt problem i undersökningen.

Vi tycker oss kunna urskilja två tydliga tendenser i de svar vi fått på frågan. I majoriteten av svaren så tycker man att begreppet ”värdegrund” väcker tankar kring samspel och umgänge mellan människor och grundläggande värderingar. De flesta tycker att detta är ett viktigt begrepp. I två av ovanstående citat kopplar man begreppet värdegrunden till vår kristna tro. Man kopplar det till bibeln och det som benämns som vår kristna värdegrund. En grund för hur vi ska bete oss utifrån ett religiöst perspektiv. Gemensamma värderingar är också en aspekt informanterna nämner.

Den andra frågan (2) vi ställde till samtliga av våra informanter var: *Var och när stötte du först på begreppet värdegrunden?*

Jag tror jag stötte på ordet, första gången, när kursplanen i religion för gymnasieskolan diskuterades för ett antal år sedan. Att det svenska samhället vilar på en judisk - kristen tradition. ”Vad är det, egentligen?” - frågade vi lärare oss. (Gymnasielärare, Man, Lärarexamen 1997)

Det minns jag inte riktigt jag skulle gissa på högskolan i och med att det har blivit ett modebegrepp på de senaste åren, det är i alla fall så jag uppfattar det. (Högstadielärare, Kvinna, Lärarexamen 1982)

Begreppet värdegrunden stötte jag nog först på 1992 när inför grundskoleläraryrket skulle formulera min pedagogiska grundsyn (Grundskolelärare, Kvinna, Lärarexamen 1978)

Tendensen vi kan se i svaren är att cirka hälften av informanterna först kom i kontakt med begreppet i samband med läraryrket. Den andra hälften av informanterna kom i kontakt med begreppet i samband med sitt arbete som lärare. Även här kan man se att vissa informanter tar in den religiösa aspekten om begreppet värdegrunden. De informanter som stötte på begreppet i samband med sitt arbete gjorde detta för cirka tio år sedan. En av informanterna stötte på begreppet för femton år sedan, som framgår av citatet ovan.

Den tredje frågan (3) vi ställde till samtliga av våra informanter var: *Varför tycker du att det är viktigt att arbeta med det som du tycker innefattas i begreppet ”Värdegrunden”? Om inte, varför?*

Viktigt är att arbeta med värdegrunden framför ögonen hela tiden. För mig vill det säga att lyssna och respektera barn och vuxna, att låta elever i klassrummet komma till tals inte bara i klassråd, utan träna dom på att yttra sig och tycka till från enkla saker som favoritfärger till etiska dilemman. Att ge en möjlighet att påverka sin inlärningsituation och att kunna bli respekterad men också vägled i det val av arbetssätt eller uppgift som man valt. Att träna på att samarbeta. Att träna på att läsa av andras känslor. Att träna på att göra ”höjningar”. Att träna på att förstå varandras reaktioner. Att identifiera vad som är en ”sänkning”. Att hjälpa varje barn att stärka sin självkänsla och växa i sitt självförtroende. Att man som vuxen betraktar och tar upp det problem som barn upplever som viktiga här och nu och inte anser att de är för triviala eller hör hemma någon annanstans. Att som vuxen hela tiden vakta på att man inte missbrukar sin makt som auktoritet. Att försöka se sig själv och sitt agerande i klassrummet utifrån/uppifrån. Det kan ibland hjälpa att ha en lärarstuderande som kanske inte säger så mycket, men finns där med sin betraktande ögon.

När det kommer en förälder och är med i klassrummet är också ett tillfälle att tänka till på sin framtoning. (Grundskolelärare, Kvinna, Lärarexamen 1981)

Ett ansvar som vuxna har i samhället att föra vidare vad gäller socialt samspel (regler) till den yngre generationen i ett samhälle där föräldrar inte lika tydligt som förut tar detta ansvar längre. (Rektor, Man, Lärarexamen 1995)

De mest frekventa orden i svaren var förmågan att visa varandra respekt, trygghet, lyssna, samarbeta, känna ansvar, empati, reflektion och vuxnas del i att föra värderingar vidare. Vissa av informanterna betonar vår fostransroll som lärare. Även begreppet jämställdhet nämns i svaret. Att man reflekterar över sin egen roll som lärare och medmänniska i samspel med andra människor. Det nämns även att det kan vara bra med en utomstående betraktares syn på verksamheten med värdegrunden i åtanke.

Den fjärde frågan (4) vi ställde till samtliga av våra informanter var: *På vilket sätt tycker du att man bäst arbetar med sådana frågor?*

Genom debatt och diskussion. i enskilda ämnen, kopplat till moment som man arbetar med. Samt under temadagar när extra tid ges till exempelvis, Sex och samlevnad mm. (Gymnasielärare, Man, Lärarexamen 2004)

Det måste vara en ständig diskussion kollegor emellan så att det finns en gemensam plattform att stå på i arbetet (Grundskolelärare, Man, Lärarexamen 2004)

I samråd med föräldrar, elever och personal. Demokratiskt framtagande av gemensamma grunder, (Rektor, Man, Lärarexamen 1995)

Betrakta alla barn som ”barn med särskilda behov” och få barn att förstå att de kan acceptera att klasskamrater får olika utrymme och uppmärksamhet från läraren (Grundskolelärare, Kvinna, Lärarexamen 2004)

Det mest genomgående i svaren på denna fråga är följande: i samråd med föräldrar, elever och personal; en ständig diskussion i det dagliga arbetet; demokratiskt framtagande av det som värdegrunden ska stå för; en diskussion mellan kollegor i arbetslaget. Vissa tycker att temaarbete med värdegrunden är ett bra sätt att arbeta på eller som i ovanstående citat där man kopplar värdegrunden till enskilda ämnen med de moment som man för tillfället arbetar med. Mobbingsförebyggande diskussioner i större och mindre grupp och att ha fokus på att fördela pojkar och flickors talutrymme i klassrummet är även aspekter som nämns.

Den femte frågan (5) vi ställde till samtliga informanter var: *Märker du någon skillnad på lärares och elevers förhållande till sådana frågor nu och ”förr”?*

Jag tycker att elevers medvetenhet har blivit allt bättre under senare år. Jag upplever att de diskuterar ”värdefrågor” på ett helt annat sätt idag än under t ex 1980-talet. Tack för det alla dokusåpor! (Gymnasielärare, Man, Lärarexamen 1997)

Det jag vet idag är att jag har det tydligare i min planering och att vi lärare pratar mer om det i vårt vardagsprat. Att vi vid utvecklingssamtal med barn i och föräldrar delger våra värdegrundstankar och det finns nedskrivet – Synligt! (Grundskolelärare, Kvinna, Lärarexamen 1981)

Skillnaden kan vara att barn är vana att bli lyssnade på numera, att de inte har lika stor respekt/rädsla för vuxna. Lärare kan riskera att förlora i auktoritet om de alltför mycket går på majoritetens det vill säga barnens linje och därför kan lärare tveka inför alltför mycket elevinflytande. (Grundskolelärare, Man, Lärarexamen 2000)

De flesta av informanterna märker en skillnad på nu och då. De flesta anser att man arbetar mer medvetet med det nu än förr både i planeringsarbete och diskussion. De som inte jobbat så länge som lärare känner dock att värdegrunden synliggörs mer nu än vad det var när de själva gick i skolan. En sak som är genomgående för svaren är att informanterna tycker att elevernas förhållningssätt till värdegrundsfrågor har förändrats, elevernas medvetenhet har ökat.

Den sjätte frågan (6) frågan vi ställde till samtliga informanter var: *Vet du vad läroplanen säger om hur vi som lärare ska arbeta med dessa frågor, vet du konkret vilka skyldigheter vi som lärare har när det gäller dessa frågor?*

Nej (Gymnasielärare, Man, Lärarexamen 1997)

Har ett hum om vad våra politiker vill att vi ska ta upp (Högstadielärare, Kvinna, Lärarexamen 1982)

Nej, inte i detalj. Har ett hum om vad våra politiker vill att vi ska ta upp. (Grundskolelärare, Kvinna, Lärarexamen 1978)

I läroplanen står klart uttryckt vilka riktlinjer vad gäller normer och värden som alla som arbetar i skolan skall arbeta utifrån. (Grundskolelärare, Kvinna, Lärarexamen 19981)

Innebörden är välkänd. Vi har ett stort ansvar/skyldighet. (Rektor, Man, Lärarexamen 1995)

En del av informanterna var inte medvetna om vad läroplanerna säger. Några refererar till läroplanen. Någon av informanterna sade sig vara medvetna om vad läroplanen säger.

Den sjunde (7) frågan vi ställde till samtliga informanter var: *Har din skola någon särskild gemensam policy eller liknande när det gäller värdegrunden?*

Nej, ingen uttalad. Men en lärarkår bär ju på en ”osynlig” värdegrund som genomsyrar gemensamma projekt, undervisning och examinationer. (Gymnasielärare, Man, Lärarexamen 2004)

Vi har haft många konferenser och andra tillfällen, där vi har diskuterat värdegrunden och vi är på väg att forma en nedskrivna policy (Grundskolelärare, Kvinna, Lärarexamen 2004)

Vår skolas policy håller på att utarbetas med vår skolas dokument som riktlinje Värdegrund för livet

- Alla har samma värde
- Ta ansvar för ditt eget handlande
- Ha mod att bry dig om det som händer
- Alla har rätt att känna sig trygga (Grundskolelärare, Man, Lärarexamen 2000)

Alla informanter utom en svarade ja på denna fråga. En del har väldigt tydligt utformade policys som de arbetar utifrån.

Den åttonde (8) och sista frågan som vi ställde till samtliga informanter var: *Hur gör man bäst för att få en enad syn hos lärarkåren om vad värdegrunden ska vara för något? Är det överhuvudtaget viktigt att vi som lärare har en enad syn på vad detta är för något?*

Nej, det är inte viktigt att tvinga på en speciell värdegrund på en lärarkår. Däremot är det viktigt att diskutera vilken värdegrund som vi går och bär på. Om vi är nöjda med vår syn. Hur vi metodologiskt jobbar med de här frågorna. (Gymnasielärare, Man, Lärarexamen 2004)

Jag tror att för att vi (om vi är) uppväxta i Sverige så har vi stora delar gemensamma värderingar och värdegrund men jag tycker inte att det är viktigt att alla lärare har samma värderingar. Det är nog dessutom omöjligt att uppnå. Man kan ju sätta upp gemensamma stolpar som alla kan enas om och utifrån dem bygga sin egen version. (Gymnasielärare, Man, Lärarexamen 1997)

En enad syn skapas lika mycket i fikarummet, genom det dagliga "surret" kollegor emellan, genom ett öppet sinne för människors attityder och värderingar och genom en vilja att diskutera den lilla skolvärlden och den stora världen utanför. (Grundskolelärare, Kvinna, Lärarexamen 1981)

Här är svaren splittrade. Några anser att det inte är viktigt med en enad lärarkår, samtidigt tycker andra att det är en viktig och självklar fråga som kräver tid och kraft av pedagogen. Långsiktigt arbete. Vissa pekar på en ständig process.

5 ANALYS OCH SLUTSATS

Här presenteras och analyseras våra resultat av studien grundade på våra enkäter och litteratur/dokument studier. I analysen diskuteras våra resultat utifrån vår egen kunskap i kombination med det vi kommit fram till genom vår undersökning med stöd av olika teorier.

Studien bygger på tre grundläggande frågor. Vi ska här i tur och ordning försöka besvara dessa frågor:

- Vad är egentligen värdegrunden? Finns det olika föreställningar om denna?

Vi har kommit fram till att det finns olika föreställningar om vad värdegrunden är för någonting. Ser man först på vad vi kom fram till genom våra intervjuer kunde vi se tendenser till olika föreställningar om värdegrundens innebörd. Detta kom vi fram till:

- Vi har kommit fram till att flera av de intervjuade pedagogerna kopplar begreppet värdegrunden till något som vilar på en religiös grund, vår kristna tro.
- Vi har kommit fram till att många verksamma i den praktiska verksamheten har föreställningen att värdegrunden handlar om gemensamma värderingar, samspel mellan människor och ideal för hur vi skall bete oss.
- Vi har kommit fram till att verksamma pedagoger anser att värdegrunden är något abstrakt och svårdefinierat. De anser att värdegrunden är något som utvecklas i en ständig process.
- Vi har kommit fram till att pedagoger och aktiva i verksamheten upplever läroplanernas riktlinjer för värdegrunden som abstrakta och svårdefinierade.

Slutsatsen vi drar visar att pedagoger kopplar värdegrunden till vår kristna tro. Detta kan jämföras med tidigare forskning som gjorts på området Orlenius påvisar tre aspekter av värdegrunden. Ena aspekten pekar på att värdegrunden kan vila på en religiös grund. Denna aspekt betonar människors lika värde, människolivets okränkbarhet, rättvisa

och respekt. Här ser man våran etik som grundat utanför människan själv. Det vill säga någonting som man kan kalla för gud.

En annan forskare vi presenterat i vår litteraturgenomgång är Anders Nygren. Han pekar på att en handling endast kan anses god ifall den är ett uttryck av guds vilja. Dessa teorier har vi till grund när vi drar slutsatsen att det är en vedertagen syn att värdegrunden är någonting som kan vila på en religiös grund.

Jämför man detta med vad läroplanerna säger om vad värdegrunden är för något kan vi dra slutsatsen att läroplanerna delvis är utformade efter en kristen grundsyn. För att peka på och styrka denna slutsats visar vi här ett utdrag ur Lpo94:

människans okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan män och kvinnor, solidaritet mellan svaga och utsatta är de värden som skolan ska förvalta och förmedla (Lpo94 s.5).

Nästa slutsats som vi tog utifrån intervjuerna var att värdegrunden hos olika pedagoger kopplas till gemensamma värderingar, samspel mellan människor och ideal för hur vi skall bete oss. I den litteratur vi studerat finner vi liknande föreställningar om vad värdegrunden är för något.

I skolverkets rapportsamling säger man följande vilket vi kopplar till samspel mellan människor och ideal för hur vi ska bete oss:

i både den formella och informella läromiljön, dvs. såväl i som utanför undervisningssituationen, på rasterna, i möten i korridorer och i skolmatsalar. Det är ofta de informella miljöerna som t.ex. mobbing och andra typer av kränkande behandling sker. (Skolverket 2000 s. 7)

Även Orlenius redogör för samspelets betydelse. Han menar att barn och ungdomar lär sig regler och normer när de deltar i praktiska situationer. Orlenius pekar på ett sociokulturellt perspektiv och betonar att kommunikationen är en viktig grund för att uppnå kunskap.

Slutsatsen vi drar är att det finns olika föreställningar om vad värdegrunden egentligen är för något:

- Det finns olika föreställningar om vad värdegrunden är för något inom den praktiska verksamheten.
- Det finns olika föreställningar om vad värdegrunden är för något lärare gentemot forskare.
- Det finns olika föreställningar om vad värdegrunden är för något lärare gentemot läroplan.
- Vi har i texten presenterat forskare som ifrågasätter läroplanens beskrivning av vad värdegrunden är för något.

Samtidigt kan vi visa på likartade föreställningar i slutsatsen kring värdegrunden. Vad vi kommer fram till har många en föreställning om värdegrunden som en; regel - funktion och

det finns också likartade föreställningar där värdegrunden kopplas till kristna/demokratiska värderingar etc.

Nästa frågeställning vi ska försöka besvara är:

- Vad innebär det enligt läroplanen att arbeta med värdegrunden och skiljer det sig mot vad lärare anser att det innebär. Hur ser förhållandet dokument (läroplanen) – den praktiska verksamheten (skolan) ut?

Börjar man med att se på vilka slutsatser vi kan dra utifrån våra intervjuer framgår det att man kan se stora variationer i hur medvetna de olika pedagogerna är om vad läroplanen säger om hur arbetet med värdegrunden skall se ut.

- Med våran undersökning kan vi fastslå att det finns brister i pedagogernas vetskap om vilka skyldigheter de har i och med läroplanen.
- Vi kan med våran undersökning dra slutsatsen att vetskapen om vad läroplanen säger om hur arbetet med värdegrunden skall se ut skiljer sig mellan olika positioner i skolan som exempelvis mellan rektor och personal.
- Våran undersökning pekar inte på någon större skillnad mellan pedagogernas medvetenhet om vad läroplanen säger om värdegrunden, beroende på deras yrkesverksamma år.
- Vi har kommit fram till att det skiljer sig mellan vad läroplanen säger om vad det innebär att arbeta med värdegrunden och vad lärare anser att det innebär. Resultatet från frågorna 6 och 7 i enkäten visar på skillnader när det gäller lärares vetskap om vad läroplanen säger om värdegrunden.

Detta kopplar vi till det som vi presenterar om Ahlberg och Orlenius forskning. Ahlberg ifrågasätter huruvida det är rätt att utbildningsväsendet visar upp en sådan variation i likvärdighetsfrågan (vilken är en del av värdegrundens mål i läroplanen). Hon menar att det är många som ifrågasätter hur likvärdig den svenska skolan egentligen är när kommunerna gör olika prioriteringar och satsningar i och att med att vi har en decentraliserad skola.

Vi menar att det som Ahlberg pekar på kan vara en bidragande orsak till att det hos verksamma ute på skolorna finns bristande insyn i vad de har för skyldigheter när det gäller arbetet med värdegrunden. Beroende på att vi i Sverige har en decentraliserad skola, menar Ahlberg att det inte finns klara riktlinjer för en enad lärarkår att följa med en gemensam syn på vilka skyldigheter man har.

Orlenius pekar på samma sätt som Ahlberg på att en decentraliserad skola där regeringen sätter upp mål som det sedan är upp till kommunerna att forma sin verksamhet utifrån. Detta skapar enligt dessa forskare en splittrad lärarkår där det är svårt för lärare att tolka och förstå

styrdokumenten. Vi kopplar Ahlberg och Orlenius resonemang till det som vår resultatredovisning visar på när det gäller lärarnas bristande vetskap om vad läroplanen säger om värdegrunden.

Orlenius (2001) pekar på brister i arbetet med värdegrundsfrågor i lärarutbildningen där värdegrundsfrågor varit tydligt frånvarande i utformningen av landets lärarutbildningar. Vi som skriver detta arbete har läst på lärarutbildningen mellan 2004 och 2007. Utgår man från att Orlenius har rätt i att värdegrundsfrågorna inte har haft tillräckligt utrymme på lärarutbildningen, fram tills datumet för hans bok måste någon sorts utveckling ha skett. Vi känner nämligen att värdegrundsfrågorna har haft en stor och tydlig plats i vår utbildning. Värdegrunden har verkligen genomsyrat hela utbildningen. Kan det vara så att lärarutbildningen på senare år tydligare har tagit in mer av värdegrundsfrågor i utbildningen. Vi drar slutsatsen att så måste vara fallet.

Den slutsats vi drar när vi säger att det skiljer sig mellan vad läroplanen och verksamma säger om innebörden med värdegrunds arbete, kopplar vi till Orlenius och Ahlbergs resonemang angående den decentraliserade skolan.

Vi nämner i litteraturgenomgången att även Skolverket pekar på brister i utformningen av värdegrundsmålen i läroplanerna, då de inte ger tillräckligt med stöd som lärare och personal är i behov av att få.

Nästa frågeställning vi här ska försöka besvara är:

- Vilka argument går att finna som stöd för att något som kan kallas för värdegrunden är ett viktigt mål att eftersträva för lärare i deras praktiska verksamhet?

Börjar man med att se på vilka slutsatser vi kan dra utifrån våra enkäter och övrigt material så finns tydliga argument och stöd för att värdegrunden är ett viktigt mål att eftersträva.

Detta är slutsatser vi kan dra utifrån våra intervjuer:

- Argumenten för att värdegrunden är ett viktigt mål att eftersträva vilket framkom i våran undersökning är bland annat: för att det är viktigt att lära elever att visa varandra respekt, få barn att känna trygghet, lära barn att lyssna och samarbeta, känna ansvar och empati och att reflektera över sina handlingar.
- Ett argument är att vi som lärare har en fostransroll.
- Ett annat argument vi anser framkommer från verksamma pedagoger är vikten av att låta alla elever komma till tals i klassrummet. Att träna eleverna på att yttra sig och tycka till om olika saker.
- Ett viktigt argument vi kan se utifrån resultatet av enkäter är att det finns en splittrad insikt om vad som gäller angående värdegrunden i verksamheten, alltså behöver vi arbeta mer planeringsmässigt med hur vi skall värdegrunden.

”Har din skola någon särskild gemensam policy eller liknande när det gäller värdegrunden?”

Ett intressant resultat framkom genom ovanstående enkätfråga. Två av informanterna är verksamma på samma skola men det visar sig att de har olika syn på huruvida värdegrunden är något viktigt eller inte.

Självklart så kan man inte genom endast dessa två lärares motsägelsefulla svar få ett allmängiltigt svar för hela lärarkåren men kan det peka på något? Det som vi tycker att det kan peka på är att det kanske inte finns en enad syn inom lärarkåren på frågan om att värdegrunden är ett viktigt mål att eftersträva.

Ser man på det vi presenterar i litteraturgenomgången, har vi bland annat redovisat vad undersökningen i Skolverkets nationella utvärdering 2003 kom fram till. Här anser vi hitta en solid grund för att kunna dra en slutsats att arbete med värdegrunden är något man med goda argument kan se som ett viktigt mål att eftersträva och något hög prioriterat.

I denna utvärdering skriver man att i jämförelse med en liknande undersökning gjord 1992 kan man se att elever allt mer gör ställningstaganden som är till förmån för den egna individens eller den närmaste gruppens vinning. Vi anser att en sådan utveckling är mycket oroande och allvarlig. Detta i sig anser vi vara ett argument för att man ska arbeta med värdegrundsfrågor i verksamheten. Det som anges i läroplanerna stärker ytterligare argumenten:

Omsorg och hänsyn till andra människor, liksom rättvisa och jämställdhet samt egna och andras rättigheter skall lyftas fram och synliggöras i verksamheten (Lärares handbok 2002 s.25).

Resultatet från Skolverkets undersökning vilken pekar på att elever i många fall inte värnar om andra människor förutom de allra närmaste, kopplar vi till det som Orlenius skriver om de allmänliberala värdena. Dessa värden beskriver han som människans omsorg om andra. Dessa allmänliberala värden anser vi vara viktiga värden och goda argument för att arbetet med värdegrunden är något viktigt. Att dessa allmänliberala värden inte ses som grundläggande för oss som människor anser vi är mycket oroande.

Här menar vi på samma sätt som Orlenius när han skriver att det faktiskt inte står i läroplanerna någonting om utjämning mellan olika sociala grupper. Att läroplanerna inte betonar detta anser vi skapar en risk. Risken ligger i att människor verksamma inom skolan inte betonar för sina elever vikten av att ta lika stor hänsyn till människor utanför den närmsta kretsen, det vill säga precis det som Skolverkets undersökning visar på.

Vi har för detta arbete som framgått valt ett sociokulturellt perspektiv på kommunikation för att diskutera hur värdegrunden kan omvandlas från något abstrakt till något praktiskt att arbeta med i det vardagliga skolarbetet.

Det sociokulturella perspektivet delas av flera forskare vars litteratur vi har presenterat i litteraturgenomgången. En viktig beståndsdel av detta perspektiv är att lärandet sker i sociala situationer där kommunikationen är en förutsättning. Detta ser vi som ett argument för att arbetet med värdegrunden är ett viktigt mål att eftersträva.

Detta för att skapa en bättre social miljö vilket utifrån ovanstående också i sin tur skapar en bättre lärandemiljö.

Vygotskij säger att man skiljer på vad individen klarar på egen hand och vad individen klarar med stöd av en annan. Han menar att utveckling sker här emellan och att samspel med andra människor då är en förutsättning för lärande. Detta ser vi som ett argument för att värdegrunden är något viktigt att arbeta med. Detta för att skapa bättre samspel i skolmiljön.

Ett arbete med värdegrunden tror vi är en förutsättning för att ett sunt samspel ska kunna äga rum där elever lyssnar till varandra och respekterar varandras åsikter, vilket vi anser vara grunden till vårt demokratiska samhälle. Vi tror det är de demokratiska värderingar vi pedagoger för vidare till våra elever som håller vårt demokratiska samhälle vid liv. Kan man ha ett tyngre argument än så?

Vi vill framhålla att värdegrunden är något viktigt att arbeta med. Utifrån det vi presenterat i vår litteraturgenomgång bör man uppmärksamma och styrka samspelets betydelse ute i den praktiska verksamheten. Detta anser vi bör införlivas i verksamheten genom diskussioner, samråd med föräldrar och elever. Detta med ett sociokulturellt perspektiv för ögonen när vi drar våra slutsatser.

Dessutom är det viktigt att det inom läroartutbildningen hela tiden utvecklas och möjligheter att få in värdegrundens betydelse. Ämnet måste hela tiden diskuteras och reflekteras. Det är viktigt att vi som studenter tidigt får insikt i värdegrundsfrågor och vad det betyder för oss.

Får vi i utbildningen möjlighet att reflektera kring värdegrundsfrågor ur olika perspektiv, blir det lättare och möta problem som kan uppstå med värdegrundsfrågor. Pågår denna process inom läroartutbildningen menar vi att värdegrundsfrågorna inte blir lika frånvarande som Orlenius menar det har varit under läroartutbildningen.

Vi anser att det är viktigt med en fortsatt utveckling med värdegrundsfrågor. Med ett fortsatt intresse och engagemang från bland annat politiker finns många möjligheter till nya projekt och mål för att effektivt utveckla metoder i arbetet med värdegrundfrågor.

Diskussion

I denna sista del diskuterar och behandlar vi vidare våra resultat som vi fått fram genom undersökningen. Samt diskuterar vi litteratur från forskare kopplat till egna erfarenheter från skolans verksamhet.

Vi tror att det som lärare är lätt att man blir blind i sitt egna klassrum. Utifrån egna erfarenheter har vi upplevt att det finns lärare som inte ser vad som sker utanför sin egen klassrumsmiljö, det vill säga, den informella miljön när de inte är i sin undervisningssituation.

I enkät resultaten upplever vi att samtliga informanter har en allmän uppfattning om att värdegrunden kan kopplas till gemensamma värderingar, samspel mellan människor och ideal för hur vi ska bete oss. Vi upplever att lärare ofta har tillgång till information och de är också medvetna om hur det bör vara. Vi upplever att det finns svårigheter för lärare att finna vägar till hur de ska agera i olika situationer. Vi anser det är svårt att vara med i alla situationer för att avgöra hur värdegrunden i verksamheten genomsyras eller uteblir. Detta menar vi kan leda till att elever inte ses i de informella miljöerna och det kan leda till att elever blir kränkta och mobbade utan lärarens vetskap. Det är viktigt att som lärare vara medveten om dessa miljöer och delta även om det inte sker i deras klassrumsmiljö.

Andersson menar att barn som kommer från hem som sympatiserar med skolans värdegemenskap, normer och värderingar har betydligt större chans att trivas i skolan än de barn som inte kommer ifrån sådana hem. Vi medhåller delvis i det Andersson resonerar om. Vi tror också att ett barn med trygg bakgrund leder till bland annat bättre självkänsla och förutsättningar som gynnar eleven att anpassa sig i skolmiljön. Å andra sidan tror vi att ett barn som inte har detta ändå kan uppleva skolan som en trivsam och trygg miljö. En elev som kommer från ett hem som saknar detta tror vi eleven att kan uppleva skolan som en frizon från hemmet. Detta kan vi se utifrån olika upplevelser vi fått erfara under Vfu - perioder.

Tidigare i litteraturgenomgången citerar vi från läroplanen, ”etik skall genomsyra undervisningen i skolans olika ämnen”. Beroende på vilket ämne man undervisar i så anser vi att man till allra möjligaste mån kan integrera de etiska värdena i alla ämnen. Det svåra är att som pedagog tillämpa de etiska värdena så att det genomsyrar och resulterar att till exempel, 28 olika individer i en klass känner sig hörda och sedda utav läraren samtidigt. Detta är en svår uppgift för en ensam klasslärare, det är viktigt att det finns ett fungerande arbetslag som diskuterar och hjälper varandra för att föra in och integrera de etiska värdena i all undervisning menar vi. En viktig aspekt vi vill föra fram är att man som lärare ständigt hamnar i situationer och olika dilemman. Det är viktigt att man som lärare reflekterar över sitt agerande och handlande i dilemman för att vidare kunna utveckla och kanske välja ett annat sätt i en situation där det exempelvis berör etik och värden.

I kapitlet ”vad är värdegrunden” tar vi upp skolverkets *nationella utvärdering av grundskolan* från 2003 vilken pekar på att lärare lägger större vikt vid värdegrundsmålen än vid kunskapsmålen. Det som vi reagerar på i denna rapport är sambandet mellan att lärarna anser att de lägger en stor vikt vid värdegrundsfrågor, till och med större vikt än vid kunskapsmålen, med det som rapporten pekar på när det gäller eleverna. Rapporten pekar på som vi nämnt tidigare att elever gör mer och mer ställningstaganden som gynnar den egna individen och den närmaste kretsen. Vad beror detta på?

Kan det bero på det som Orlenius skriver om angående brister i lärarytbildningen eller kan det bero på något annat? Resultat av utvärderingen anser vi måste peka på att lärare och elever har olika syn på det som innefattas i värdegrunden. Detta i sig kan uppfattas som oroande eftersom lärare uppenbarligen anser sig arbeta med värdegrunden. Vi tror att detta kan bero på en brist i kommunikation mellan lärare och elev. Lärare och elever behöver diskutera och samtala för att på så vis tala samma språk.

När det gäller den dialogiska modellen som Martin Nystrand tar upp i det kapitel som vi kallar för *Kommunikation i skolan ur ett sociokulturellt perspektiv* så finns det vissa aspekter som vi vill samankoppla med det som beskrivs med vårt uppdrag som lärare när det gäller värdegrunden. Vi ser det som Nystrand kallar för den dialogiska modellen som en förutsättning, och som en rimlig förebild för lärares arbete med elever, för att vi skall kunna nå de mål som läroplanen sätter upp för arbetet med värdegrunden.

Den dialogiska modellen betonar som vi tidigare nämnt att kommunikationen ska vara i form av en diskussion mellan lärare och elev, inte en statisk överföring av kunskap utan något som skapas genom interaktion mellan olika människor. Detta anser vi vara en grundförutsättning för en demokratisk skola. Vi som författare tolkar det som presenteras i litteraturgenomgången angående Bachtins tankar om dialog som något grundläggande för att vi som lärare ska kunna fullfölja vårt uppdrag när det gäller demokrati.

I vår enkätundersökning kom vi fram till resultatet att flera stycken lärare anser, när det gäller frågan *på vilket sätt tycker du att man bäst arbetar med sådana frågor*, att ett bra sätt är att arbeta med värdegrundsfrågor är genom debatt och diskussion. Vi presenterar i kapitlet *Kommunikation – grunden för mänskliga relationer* Inga Anderssons kommunikationsmodell i en rad punkter.

Dessa punkter tycker vi skulle kunna vara en bra grund för en diskussion med en elevgrupp oberoende ålder. Detta för att få elever att kunna lära sig att acceptera, respektera och se människors olika sätt att tänka vilket vi anser vara en viktig grundpelare för vårt demokratiska samhälles överlevnad.

Under arbetets gång har vi som författare upptäckt en större problematik kring en utav våra frågeställningar:

- Vad innebär det enligt läroplanen att arbeta med värdegrunden och skiljer det sig mot vad lärare anser att det innebär? Hur ser förhållandet mellan dokument (läroplanen) och den praktiska verksamheten ser (skolan) ut?

Problemet som vi här ser är frågan om hur man ska bedöma vem som har tolkningsföreträdet när det gäller att tolka ett dokument som läroplanen. Lärarna i vår enkätundersökning tolkar troligen läroplanen på olika sätt vilket skiljer sig från vårt som författare, och hur andra lärare i undersökningen tolkar läroplanen.

6 KÄLLFÖRTECKNING

- Ahlberg, Ann. *Lärande och delaktighet 2001*. Studentlitteratur, Lund. ISBN 91-44-01774-X
- Andersen, Ib. *Den uppenbara verkligheten - Val av samhällsvetenskaplig metod*. Studentlitteratur, Lund, 1998.
- Andersson, Inga. *Samverkan för de som behöver 1999*. HLS Förlag Stockholm ISBN 91-7656-460-6
- Andersson, Bo *Värdegrunden – Rapport 1, Samhällets demokratiska värdegrund 2000*. Landskrona. ISSN 1650-0097
- Andersson, Bo *Värdegrunden – Rapport 2, Samhällets demokratiska värdegrund*. Landskrona
- Dysthe, Olga *Dialog , samspel och lärande 2001*. Studentlitteratur, Lund. ISBN: 91-44-04195-0
- Läraryrket. *Lärarens handbok 2002*. Läraryrket, Stockholm. ISBN 91-85096-830
- North, Douglass C, *Institutionerna, tillväxten och välståndet 1993*. Stockholm, SNS Förlag.
- Orlenius, Kennert. *Värdegrunden - finns den? 2001*. Runa förlag, Stockholm. ISBN: 91-88298-53-1
- Pramling, Samuelsson Ingrid & Sonja Sheridan. *Lärandets grogrund 1999*. Studentlitteratur, Lund. ISBN: 91-44-01047-8
- Stukat, Staffan. *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap 2005*. Studentlitteratur Lund ISBN: 91-44-03615-9
- Säljö, Roger. *Lärande i praktiken - ett sociokulturellt perspektiv 2000*. Prisma, Stockholm ISBN: 91-7227-436-0
- Med demokrati som uppdrag – En temabild om värdegrunden 2000*. Skolverket, Ödeshög ISBN: 91-89313-99-2
- Nationella utvärderingen av grundskolan 2003*. Skolverket Stockholm ISSN: 1103-2421
- Waldemarsson & Nilsson, *Kommunikation – Samspel mellan människor 1994*. Studentlitteratur, Lund. ISBN: 91-44-31362-4

Wellros, Seija. *Språk, kultur och social identitet 1998*. Studentlitteratur, Lund. ISBN: 91-44-00916-X